मुकेशः जाने कहाँ गये वो दिन...

हिंदी चित्रपटक्षेत्रातील रफी, मुकेश आणि किशोरकुमार या आघाडीच्या तीनही गायकांनी या जगाचा अकाली निरोप घेतला. ५५व्या वर्षी रफीसाहेबांचं निधन झालं तर, किशोरकुमारनी ५८व्या वर्षी अलविदा म्हटलं. पण या दोघांपेक्षाही कमी वयात मुकेशचं निधन झालं. २७ ऑगस्ट १९७६ रोजी अमेरिकेतील डेट्रॉईट येथे हृदयविकाराचा झटका आला तेव्हा मुकेश फक्त ५३ वर्षांचे होते.

मुकेशचा जन्म दिल्लीचा. त्यांना आणखी दहा भावंड होती. अभिनेता मोतीलाल त्यांचे दूरचे नातेवाईक होते. एकदा मोतीलालनी मुकेशना सहज गुणगुणताना ऐकलं आणि लगेच मुंबईला यायचा सल्ला दिला. इतकंच नाही तर मुंबईला त्यांना गाण्याचं प्रशिक्षण देण्याचीही व्यवस्था केली. पण मुकेशना गायनापेक्षा अभिनयात अधिक रूची होती. १९४१मध्ये *निर्दोष* चित्रपटात त्यांनी काम केलं, पण तो चालला नाही. अभिनेता म्हणून कारकीर्द आकारण्याआधीच ठप्प झाली. अभिनेता बनण्यासाठी त्यांनी चार वर्षं संघर्ष केला, त्यात यश येत नव्हतं. त्याच दरम्यान मोतीलाल अभिनित *पहली नजर* चित्रपटात संगीतकार अनिल बिश्वासनी मोतीलालच्या शब्दाखातर त्यांना एक गाणं गायची संधी दिली. गाण्याचे बोल होते, 'दिल जलता है...' बस्स, ते गाणं तूफान हिट झालं आणि गायक म्हणून मुकेशची गाडी मार्गाला लागली. यशाची पहिली पायरी गाठल्यावर १९४६मध्ये प्रेयसी सरलाबरोबर मुकेशनी पळून जाऊन लग्न केलं आणि इंडस्ट्रीत एकच चर्चा झाली.

त्यानंतर नौशादनी *मेला, अनोखी अदा* आणि *अंदाज*मध्ये मुकेशना संधी दिली. त्यांची सगळी गाणी लोकप्रिय झाल्याने ही जोडी यशस्वी ठरली. पण का कोण जाणे, नंतर ही जोडी तुटली, सायगलच्या प्रभावातून बाहेर पडून मुकेशनी आपल्या मूळ आवाजात गायला सुरूवात केली होती. तेव्हा 'वॉईस ऑफ दिलीपकुमार' म्हणून त्यांची इमेज बनू लागली. पण १९५१मध्ये राज कपूरच्या *आवारा*मध्ये त्यांनी 'आवारा हूं...' हे गाणं गायलं आणि मुकेशचा आवाज राज कपूरसाठीच आहे असा अनेकांना साक्षात्कार झाला. मुकेशनीही त्यानंतर राज कपूरच्या चित्रपटांवर जास्तीत जास्त लक्ष द्यायला सुरुवात केली. सगळं कसं सुरळीत चालू होतं. पण अचानक मुकेशना पुन्हा एकदा अभिनयाची ऊर्मी आली. १९५३मध्ये सुरैयासह *माशुका* आणि १९५६मध्ये उषा किरणसह *अनुराग*मध्ये नायक म्हणून काम केलं. दोन्ही चित्रपट आपटले आणि मुकेशनी फक्त गायनावरच लक्ष केंद्रित करायचं ठरवलं. तोपर्यंत इतरही अनेक स्पर्धक मैदानात उतरले होते त्यामुळे स्पर्धा वाढली. राज कपूरनेही 'प्यार हुआ इकरार हुआ...' आणि 'ये रात भीगी भीगी...'सारखी गाणी दुसऱ्यांकडून गाऊन घेतली.

मुकेशची आर्थिक स्थिती हलाखीची बनली होती. मुलाच्या(नितीन) शाळेची फी देण्यासाठीही गाठीशी पैसे नव्हते. त्याच्या शिक्षणात अडथळे येऊ लागले. म्हणून मग राज कपूरने पुन्हा एकदा *अनाडी*तलं 'सब कुछ सीखा हमने...' गाणं मुकेशना दिलं आणि राज-शंकर-जयकिशन-मुकेश असं एक नवं पर्व सुरू झालं.

त्यानंतर मुकेशना कधीच मागे वळून पाहण्याची गरज भासली नाही. सलील चौधरींनी *मधुमती*पासून *आनंद*पर्यंत, खय्यामसाहेबांनी *फिर सुबह होगी*पासून *कभी कभी*पर्यंत अनेक चित्रपटांत मुकेशना अविस्मरणीय गीतं गायची संधी दिली. मुकेशवर नाराज असलेल्या नौशादनाही *साथी*मध्ये 'हुस्ने जान इधर आ...', 'आईना हूं मैं तेरे...' सारख्या गाण्यांसाठी मुकेशलाच घ्यावं लागलं. कल्याणजी-आनंदजी आणि लक्ष्मीकांत-प्यारेलाल यांच्यासारख्या नव्या संगीतकारांनीही मुकेशकडून अनेक गीतं गाऊन घेऊन संगीतकार म्हणून आपलं बस्तान बसवलं आणि गायक म्हणून त्यांनाही यशस्वी केलं.

थोडक्यात, त्यानंतर अगदी अखेरच्या श्वासापर्यंत एक यशस्वी, लोकप्रिय गायक म्हणून मुकेशनी चित्रपटक्षेत्रात आपलं स्थान टिकवून ठेवलं. १९७६मध्ये अमेरिकेला स्टेज शोसाठी गेलेल्या मुकेशच्या लक्षात आलं की, त्यांचा मुलगा नितीन यालाही लोकांचा चांगला प्रतिसाद मिळतोय. मुलाच्या भवितव्याबाबत निश्चिंत झाल्याच्या त्या आनंदातच मुकेशना अचानक हृदयविकाराचा झटका आला. त्यातच त्यांचं निधन झालं. मात्र त्यांचे पुत्र नितीन यांच्या कारकीर्दीला म्हणावी तशी दिशा मिळाली नाही. नितीनचा मुलगा अर्थात मुकेशचा नातू नील याला वासु भगनानी आपल्या चित्रपटातून लॉंच करण्याचा विचार करतायत अशी बातमी आहे. नीलच्या या पहिल्या चित्रपटाचं दिग्दर्शन विक्रम भट्ट करणार आहे.

२७ ऑगस्ट रोजी मुकेशच्या २८व्या पुण्यतिथीच्या निमित्ताने मुकेशच्या स्मृतींना उजाळा देताना नीलला सदिच्छा देऊया की, त्याच्या आजोबांचं अभिनेता बनण्याचं स्वप्न हा नातू नक्की पूर्ण करेल!

छाया: धीरज चावडा